

ORGANIZACE OSTRAHY ČESKO-BAVORSKÉ STÁTNÍ HRANICE NA PLZEŇSKU OD KVĚTNA 1945 DO ÚNORA 1948

Karel Řeháček

Klíčová slova: státní hranice, 1945–1948, Američané, Němci, bezpečnostní složky, zónový systém, Sbor národní bezpečnosti

Key Words: border, 1945-1948, Americans, Germans, security forces, zone system, the National Security Corps

Abstrakt: Zabezpečení neprostupnosti česko-bavorské státní hranice na Plzeňsku (Tachovsko, Domažlicko, Klatovsko) patřilo po skončení 2. světové války k důležitým úkolům československých, německých i amerických bezpečnostních složek. V letech 1945 – 1948 se vytvářel systém ochrany státní hranice založený nejen na tradičních prvcích její ostrahy (finanční stráž), ale poválečná realita si vynutila ještě další bezpečnostní opatření. Došlo ke vzniku specializovaných bezpečnostních složek zaměřených výlučně na ochranu státní hranice, byl vytvořen tzv. zónový systém jejího střežení, který vycházel z úzké spolupráce Sboru národní bezpečnosti, finanční stráže a vojska. Důležitá byla rovněž kooperace československých a amerických úřadů. Přestože vztahy mezi nimi nebyly vždy ideální a jednoduché, byla z obou stran patrná snaha o profesionální spolupráci, která přinášela zřetelné a jednoznačně pozitivní výsledky.

Abstract: The security and impenetrability of the Czech-Bavarian border in Pilsen's area (Tachov, Domažlice, Klatovy) ranked after the World War II to the important tasks of Czechoslovak, German and American security forces. The system of border protection was created in the years 1945-1948 and it was based not only on the traditional elements of the surveillance (Finance Guard), but the after war reality needed more safety measure. There was the emergence of specialized security services focused exclusively on the protection of state borders. There was created so-called zone system of surveillance, based on close cooperation between the National Security Corps, financial officers and troops. The cooperation of the Czechoslovak and American authorities was important also. Although relations between them were not always ideal and simple, efforts to professional collaboration was evident from both sides, which brought a clear and unequivocal positive results.

I. Úvod

Bezpečnostní poměry v česko-bavorském pohraničí byly v posledních měsících války a po jejím skončení velmi složité. V oblasti ještě krátce před koncem války probíhaly intenzivní boje, regionem procházely tzv. pochody smrti a k západní hranici Československa se stahovalo nepřehledné množství uprchlíků. Kromě civilního obyvatelstva se mezi nimi nacházeli také příslušníci Wehrmachtu, jednotek SS či zaměstnanci říšskoněmeckých bezpečnostních složek, kolaboranti a přísluhovači nacistického režimu, kteří měli k útěku na západ dobrý důvod.

V důsledku výše nastíněných poměrů byla v západočeském pohraničí vysoká koncentrace vojenských a polovojenských jednotek, nacházelo se zde značné množství zbraní a vojenské techniky, území západních Čech poskytovalo dobré zázemí pro činnost ilegálních protičeskoslovenských formací typu Wehrwolf, Zeppelin či Guttenberg. Materiální a logistickou podporu získávaly tyto jednotky zejména z blízkého Bavorska, odkud bylo možné přepravit přes téměř nestřeženou státní hranici cokoliv. Česko-bavorská hranice se tak změnila v jednu velkou tranzitní zónu a rizika plynoucí z tohoto neutěšeného stavu byla natolik vážná, že se zabezpečení ostrahy státní hranice stalo jednou z hlavních priorit poválečných československých vlád a klíčovým úkolem bezpečnostních orgánů bylo zajistit státní hranici tak, aby bylo nebezpečí plynoucí z ilegálních přechodů co možná nejvíce eliminováno.

II. Zajištění státní hranice od května 1945 do června 1946

Zabezpečení neprostupnosti a ostrahy česko-bavorské hranice na Plzeňsku (v dnešních okresech Klatovy, Domažlice a Tachov) leželo po skončení války nejprve především na bedrech americké armády a dobrovolníků soustředěných v revolučních gardách či plucích svobody, postupně se k nim přidávaly tradiční složky ochrany státní hranice, četnictvo (resp. nově zřízený Sbor národní bezpečnosti, SNB) a finanční stráž (FS). Ty byly po odchodu amerických vojsk z česko-bavorského pomezí na podzim 1945 výhradně odpovědné za střežení státní hranice, přičemž mohly být v případě potřeby podpořeny posilovými formacemi československé armády.¹ V létě 1945 tak byly položeny základy pozdějšího zónového střežení státní hranice, kdy existovaly čtyři ochranné zóny či sledy: první tvořila FS, druhý SNB resp. Pohotovostní pluk 1 Národní bezpečnosti (NB), zřízený v listopadu 1945 a podřízený ministerstvu vnitra (MV), třetí vojenské asistenční oddíly, čtvrtý záloha rychlých

---

¹ JÍLKOVÁ, A., JÍLEK, T. a kol. 2006. *Železná opona. Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948–1989*. Praha: Baset, s. 17. Celý úsek hranic od Děčína až po Klatovy obsadila 1. československá obrněná brigáda ze Západu.

divizí.²

V okrese Planá měly např. střežení příslušného úseku státní hranice na starosti stanice SNB ve Svatém Kříži (12 příslušníků), Broumově (7 příslušníků) a Chodovském Šmelctálu (8 příslušníků), které navazovaly na úsek hranic okresu Tachov, který byl střežen stanicemi SNB ve Třech Sekerách a Halži. Jednotlivé úseky byly vymezeny hraničními kameny, na hranicích byly provedeny záseky a mezi hraničními kameny č. 17–18 v úseku, který střežila stanice SNB ve Třech Sekerách, byla zřízena závora, která byla opatřena zámkem, a klíč od něj byl uložen na strážnici v obci Lohhäuser (Slatina). Na všech zásecích a u nově zřízené závory byly umístěny dřevěné výstražné tabulky s textem v českém a německém jazyce, které upozorňovaly na přísný zákaz překračování státní hranice.³

Státní hranice byly střeženy příslušníky SNB a vojenského oddílu občůzkami, vysílanými ve střídavých intervalech ve dne i v noci. Na základě dohody mezi pohraničními stanicemi SNB, vedoucím oddělení pohraniční FS v Broumově a velitelem vojenské asistenční čety v Broumově vykonávala každá z těchto tří složek službu v pohraničním úseku pohyblivými hlídkami, podle povahy případu si složky poskytovaly vzájemnou pomoc a spolupracovaly s příslušným zpravodajským důstojníkem.⁴ Československý strážní vojenský oddíl vojenského posádkového velitelství v Broumově byl ubytován v Chodovském Šmelctálu a konal strážní službu ve stejném úseku státních hranic jako tamní SNB. Spojení mezi nimi bylo zabezpečeno pomocí vojenského polního telefonu, napojeného na ústřednu československého posádkového velitelství v Broumově, spojení hlídek stanice SNB s FS v Broumově a ve Třech Sekerách bylo realizováno pomocí spojek.⁵ Úkolem hlídek bylo především zabránit oboustrannému přechodu přes státní hranici, dále zadržet všechny osoby, které se pohybovaly v blízkosti státní hranice a nemohly se prokázat řádnými osobními doklady nebo tzv. vzdálenkami.⁶

Jednotlivá okresní velitelství (OV) SNB podléhala bezpečnostním referátům

---

² JÍLKOVÁ, A., JÍLEK, T. a kol. 2006. *Železná opona. Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948–1989*. Praha: Baset, s. 17. Velitelství pohotovostního pluku 1 NB sídlilo v Praze-Vršovicích a mělo 12 rot, které byly dislokovány v Karlových Varech, Varnsdorfu, Liberci, letovisku Na Tokáni, Chebu, Jirkově u Chomutova, Tachově, Trmicích u Ústí nad Labem, Broumově, Aši, Trutnově a Jílovém u Podmokel. Srov. Archiv bezpečnostních složek, pracoviště Kanice (ABS-Kanice), fond A 14, kart. 52, inv. č. 424, výnos Hlavního velitelství (HV) SNB v Praze z 19. 11. 1945.

³ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka (SOA Plzeň-Klášter), Fondy bezpečnostních institucí kraje Karlovy Vary (FVB K. Vary), kart. 8. Text vyhlášky zněl: „*Překročení státních hranic přísně zakázáno. Na vyzvání hlídky musí každý zastavit, jinak se použije zbraň. Podpis: OSK Mariánské Lázně.*”

⁴ SOA Plzeň-Klášter, FVB K. Vary, kart. 5, hlášení stanice SNB v Chodovském Šmelctálu okresnímu velitelství (OV) SNB v Plané z 19. 2. 1946.

⁵ SOA Plzeň-Klášter, FVB K. Vary, kart. 5, hlášení stanice SNB v Chodovském Šmelctálu OV SNB v Plané z 15. 1. 1946.

⁶ SOA Plzeň-Klášter, FVB K. Vary, kart. 5, hlášení stanice SNB ve Svatém Kříži OV SNB v Plané z 18. 12. 1945.

okresních národních výborů (ONV) či okresních správních komisí (OSK) a oblastním velitelstvím (OblV) SNB, která byla podřízena Zemskému velitelství (ZV) SNB v Praze. V této studii vymezená oblast česko-bavorského pohraničí náležela do sféry působnosti OblV SNB v Chebu, Plzni a Klatovech. Koordinací pohraniční služby byla v jednotlivých okresech pověřena OV SNB, z hlediska ochrany státní hranice byla významnou částí SNB rovněž tzv. státně-bezpečnostní složka (StB), která stíhala především trestnou činnost namířenou proti státu. Tato složka podléhala Zemské úřadovně StB v Čechách se sídlem v Praze, která byla podřízena Zemskému národnímu výboru (ZNV) v Praze. Vymezená oblast česko-bavorského pohraničí podléhala oblastním odbočkám StB v Chebu (Tachovsko) a v Plzni (Klatovsko, Domažlicko). V každém okrese vznikaly okresní pobočky StB, které se územně shodovaly s obvodem příslušného OV SNB.

FS měla v celním pohraničním pásmu, jímž byl myšlen pruh území v šíři asi 15 kilometrů od celních hranic směrem do vnitrozemí, právo vstupovat při výkonu služby na pozemky a do budov, které směla prohlížet, dále byla oprávněná kontrolovat silniční vozidla a v nich převážené zboží, mohla zastavovat a perlustrovat osoby, v případě důvodného podezření je mohla podrobit i tělesné prohlídce. Proti osobám, které na její výzvu nezastavily, mohla užit zbraně.⁷ Jelikož po válce přicházeli do pohraničního pásma převážně lidé z vnitrozemí Československa či dokonce z jiných států, kteří neznali oprávnění FS při výkonu služby, docházelo často k nedorozuměním, neboť se obyvatelstvo domnívalo, že je ze strany FS šikanováno, a nezřídka docházelo dokonce k napadání příslušníků FS obyvatelstvem.⁸ FS se proto obracela na ONV či OSK, aby mezi obyvatelstvem rozšířily vyhlášku, v níž byla vyložena všechna oprávnění FS.⁹ Částečně byla však výše popsaná nedorozumění způsobena i přílišnou aktivitou příslušníků FS, kteří často v otázkách bezpečnosti zasahovali do kompetencí SNB. Okresní dozorčí velitel SNB v Klatovech mjr. František Havlíček proto navrhol, aby příslušníci FS vykonávali „*v první řadě službu na hranicích k zabezpečení hranic, která jim ve skutečnosti připadá, a až v druhé řadě aby se starali o službu bezpečnostní, která ve skutečnosti náleží bezpečnostním orgánům*“.¹⁰

Výkon pasové kontroly příslušel do kompetence MV a do působnosti SNB, pomocně též orgánů FS. Silniční kontrola byla prováděna přímo na hranicích, nejdále u strážního

---

⁷ Státní okresní archiv (SOkA) Tachov, ONV Tachov, nezpracovaný fond, sign. III. Směrnice a oběžníky vydané ONV v Tachově, vyhláška OSK v Tachově ze 17. 5. 1946.

⁸ SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, ONV Domažlice, kart. 70, sign. III/2, Veřejný pořádek, dopis Vrchního inspektorátu FS v Domažlicích ONV v Domažlicích z 29. 4. 1946.

⁹ SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, ONV Domažlice, kart. 70, sign. III/2, Veřejný pořádek, dopis Vrchního inspektorátu FS v Domažlicích ONV v Domažlicích z 29. 4. 1946.

¹⁰ ABS-Kanice, fond A 14, kart. 5, inv. č. 42, hlášení Okresního dozorčího velitelství SNB v Klatovech ZV SNB v Praze ze 17. 8. 1945.

domku, v němž byla pasová kontrola umístěna.¹¹ V blízkosti domku byla na hlavní silnici zřízena kyvadlová závora, opatřená nátěrem ve státních barvách a zařízením pro viditelnost ve tmě (tzv. prismatická skla). V mimořádné době byla závora uzavřena na zámek. Vedlejší silniční přechody, používané pouze pro malý pohraniční styk, byly rovněž opatřeny kyvadlovou závorou, která musela být trvale uzamčena visacím zámkem. Hraniční přechody, které nebyly přechodně vůbec užívány, byly přehrazeny zesílenými zábranami, pokud nebyly využívány trvale, musely být příjezdové cesty k nim do vzdálenosti 200 metrů od hranic přeorány. Hraniční přechod Lohhäuser (Slatina)-Mähring v obvodu stanice SNB ve Třech Sekerách byl např. opatřen novou hraniční závorou, jejímž střežením byla 29. září 1945 pověřena vojenská stráž 1. roty 18. pěšího pluku o síle 14 mužů. Dne 15. listopadu 1945 odpoledne přijel do Lohhäuseru desetičlenný strážní oddíl 6. asistenční roty 1. praporu 18. pěšího pluku z Broumova, který měl za úkol střežit státní hranici a který byl ubytován ve fořtovně obce Lohhäuser v blízkosti silniční závory.¹²

Některé národní výbory či správní komise vydávaly i přes zákaz nadřízených úřadů cestovní průkazy nahrazující cestovní pasy, které však nebyly za hranicemi uznávané, takže jejich držitelé byli vraceni zpět do Československa. ZNV v Praze vydal proto 29. srpna 1945 oběžník, podle něhož cestovní pasy vydávala výhradně pasová oddělení Úřadů národní bezpečnosti (ÚNB) v Praze a Brně a pohraniční ONV a OSK byly oprávněny vydávat pouze propustky pro malý pohraniční styk s tím, že německým a rakouským státním příslušníkům mohlo povolení k překročení hranic vydat pouze MV. Podle OSK v Tachově bylo vydávání propustek pro malý pohraniční styk praktikováno tak, že OSK vydala přesně evidovaný počet tištěných propustek pohraničním úřadům s tím, aby je samy vydávaly majitelům nemovitostí nacházejících se přímo na hranici nebo v jejím těsném sousedství a osobám, které překračovaly hranice za účelem výkonu zaměstnání. Na zákrok ZNV v Praze z 29. srpna 1945 však OSK tento postup zastavila a napříště si každý žadatel musel požádat o propustku přímo u OSK.¹³ Na základě nařízení ZNV v Praze z 23. dubna 1946 mohlo být uděleno povolení k překročení hranic i obyvatelům německé národnosti, kteří hodlali dobrovolně opustit Československo do amerického okupačního pásma v Německu, ale pouze za předpokladu, že

---

¹¹ SOKA Tachov, ONV Tachov, nezpracovaný fond, sign. III/4. Pohraniční věci, pasy, víza, instrukce pro výkon pasové kontroly MV č. 1212/2-1/6-48-III/6, s. d. Stanice pasové kontroly: ONV Domažlice: nádraží Česká Kubice, Haselbach-silnice, Folmava-silnice, Všeruby-silnice. ONV Klatovy: nádraží Železná Ruda, Svatá Kateřina-silnice, Alžbětín-silnice. ONV Tachov: Rozvadov-silnice. ONV Horšovský Týn: Eisendorf-silnice, Švarcava-silnice. ONV Planá: Broumov-silnice.

¹² SOA Plzeň-Klášteř, FVB K. Vary, kart. 5, hlášení stanice SNB v Chodovském Šmelctálu OV SNB v Plané z 15. 1. 1946.

¹³ SOKA Tachov, ONV Tachov, nezpracovaný fond, sign. III/1. Oběžníky a směrnice, dopis OSK v Tachově ZNV v Praze z 10. 10. 1945.

žadatelé byl americkým velvyslanectvím v Praze udělen tzv. permit ke vstupu do amerického okupačního pásma v Německu. Pokud hodlali obyvatelé německé národnosti opustit Československo do Rakouska, bylo jim povolení k překročení hranic vydáno po předložení vstupního víza vystaveného úřadem Zplnomocněnce pro hájení rakouských zájmů v Československé republice v Praze.¹⁴

První velká změna v ostraze státních hranic nastala na podzim 1945 v souvislosti s odchodem spojeneckých armád z Československa. MV v této souvislosti nařídilo 4. prosince 1945 striktní zákaz přechodů státní hranice oběma směry bez řádných cestovních pasů či úředních osvědčení. Přistižené osoby byly odevzdány příslušnému ONV či OSK k přísnému potrestání. Odsun Němců z Československa se směl dít pouze se souhlasem MV a po dohodě s velitelstvím spojeneckých armád. MV žádalo, aby střežení hranic byla věnována v této době zvýšená pozornost a každý nedovolený přechod hranic nebo návrat odsunutých osob na území Československa byl co nejprísněji stíhán.¹⁵

Na mnoha místech v pohraničí byly urychleně posilovány stanice SNB a oddíly FS o další příslušníky. Důležitá byla v tomto obtížném období zejména účinná spolupráce všech složek, které se podílely na ochraně státní hranice. Další významná změna, která znamenala zkvalitnění práce příslušníků SNB a FS, spočívala v jejich lepším materiálním vybavení, které bylo na podzim 1945 terčem kritiky. Podle stanice SNB v Chodovském Šmelctálu by *„hlídky měly být vybaveny kožichy a plstěnými botami, jak jest tomu u vojenských posádek, neboť při kruté zimě není možno, aby příslušník SNB mohl ve svém stejnokroji zůstat delší dobu klidně stát a pozorovati okolí. Pro případ, že by hlídky střežící státní hranici musely konati tuto službu na lyžích, byl zajištěn potřebný počet lyží, odvedený obyvatelstvem německé národnosti obecním úřadům, resp. MSK.*“¹⁶ K této kritice se v lednu 1946 připojilo i nadřízené OV SNB v Plané, které v hlášení ObIV SNB v Chebu mj. uvedlo: *„Příslušníci SNB jsou nuceni, chtějí-li skutečně zabrániti oboustrannému nedovolenému přechodu státních hranic, stát na číhané v lese na jednom místě, to však nelze za velké zimy bez ohrožení zdraví příslušníků SNB prováděti.*“¹⁷

V zimních měsících na přelomu let 1945/1946 byla situace na státních hranicích poměrně klidná, neboť značné množství sněhu vážně komplikovalo či zcela znemožňovalo

---

¹⁴ SOkA Tachov, ONV Tachov, nezpracovaný fond, sign. III/4. Pohraniční věci, pasy, víza, oběžník ZNV v Praze č. 624 z 15. 5. 1946.

¹⁵ SOkA Tachov, ONV Tachov, nezpracovaný fond, sign. III/4. Pohraniční věci, pasy, víza, nařízení MV ze 4. 12. 1945.

¹⁶ SOA Plzeň-Klášteř, FVB K. Vary, kart. 5, hlášení stanice SNB v Chodovském Šmelctálu OV SNB v Plané z 16. 12. 1945.

¹⁷ SOA Plzeň-Klášteř, FVB K. Vary, kart. 5, hlášení OV SNB v Plané ObIV SNB v Chebu z 21. 1. 1946.

jejich ilegální překračování. V německém pohraničí se navíc vyskytla zvláštní vážná nemoc, která se projevovala vředy nejprve v ústech, později po celém těle, boulemi v podpaží, žloutnutím očí, křečovitým stažením ústních koutků a rtů a smrt na ni nastávala během dvou až tří dnů. Případy nemoci byly hlášeny z mnoha míst v Německu, např. v Aschleбену u Lipska prý lidé houfně padali na ulici a umírali.¹⁸ Podle oběžníku MV ze 14. ledna 1946 byla tato nemoc do pohraničí zavlčena údajně z Magdeburgu a americká, britská a sovětská okupační zóna byly následně vzájemně hermeticky uzavřeny. Osoby zadržené při přechodu hranic byly dávány do karantény a jednotlivé pohraniční OSK zastavily vydávání propustek pro malý pohraniční styk a pro dobrovolný odsun.¹⁹ Podle příkazu ZNV v Praze měly ONV či OSK v pohraničních oblastech učinit potřebná opatření k zamezení zavlčení choroby do Československa, zejména zintenzivněním ochrany státní hranice a zajištěním karanténních prostor. Na Sušicku dal např. pro tyto účely k dispozici své neprovozované vězeňské cely v Kašperských Horách a Hartmanicích Okresní soud v Sušici.²⁰

Čilejší ruch nastal na státní hranici v únoru 1946 v souvislosti se zahájením organizovaného vysídlování německého obyvatelstva z Československa. Jednotlivci i celé skupiny se snažili přecházet státní hranice ilegálně zejména proto, aby mohli s sebou přenést svůj cennější majetek, který by jinak museli nechat v Československu. Němci si opatřovali v Československu výpisy z pozemkových knih a plány svých usedlostí, které společně s fotodokumentací chtěli v Německu využít proti Československu jako důkaz, jaký majetek zde museli zanechat. Majetek obvykle neničili v domnění, že jim bude brzy navrácen. Pokud se jim přechod podařil, vraceli se v mnoha případech zpět, do Československa přenášeli korespondenci a zprávy, na bavorské straně si vyjednávali pomoc u starousedlíků a začali se transportem cenných věcí zabývat organizovaně. Velmi pečlivě také monitorovali pohyb československých bezpečnostních složek na hranicích a snažili se vytipovat úseky státní hranice, které nebyly nejlépe chráněné. V obvodu stanice SNB v Chodovském Šmelctálu např. zjistili, že je snazší překračovat státní hranice v úseku od hraničního kamene č. 18 přes obec Lohhäuser, a začali tento úsek ve zvýšené míře využívat.²¹

V tom jim účinně pomáhaly zejména německé úřady. Německá pohraniční policie často nadržovala Němcům při přecházení státních hranic, informovala je o tom, kde se nacházejí Američané, kdy a ve kterých místech je hranice volná a sama osoby přecházející

---

¹⁸ SOkA Klatovy, ONV Sušice, kart. 2, sign. I/p-1, oběžník ZNV v Praze č. 96 z 16. 1. 1946.

¹⁹ SOkA Tachov, ONV Tachov, nezpracovaný fond, sign. III/4. Pohraniční věci, pasy, víza, nařízení OSK v Tachově z 28. 1. 1946.

²⁰ SOkA Klatovy, ONV Sušice, kart. 2, sign. I/p-1, zpráva Okresního soudu v Sušici ONV v Sušici z 28. 1. 1946.

²¹ SOA Plzeň-Klášter, FVB K. Vary, kart. 5, hlášení stanice SNB v Chodovském Šmelctálu OV SNB v Plané z 19. 2. 1946.

hranice propouštěla.²² Také na české straně byla popsána celá řada nezákonných jednání, které byly vyvolány příslušníky SNB či FS a dalšími zaměstnanci české národnosti, kteří žili v pohraničním území. Časté byly zejména osobní kontakty mezi nimi a německým obyvatelstvem.

Příkladem budiž např. podstrážmistr SNB Václav Morgenstein ze stanice SNB v Rybníku na Horšovskotýnsku, který „navázal styky s Němci v Bavorské Švarcavě, je s nimi ve velmi dobrém přátelském poměru a vyměňuje si od nich za cukr a likery americké cigarety a benzin“.²³ Kromě toho Morgenstein udržoval milostný styk s Němky z Bavorska, kam docházel celní cestou vždy po vzájemné dohodě s českými a německými celními orgány. K 17. červnu 1946 byl Morgenstein s okamžitou platností z Rybníka odvolán a 19. července 1946 obviněn Vojenským prokurátorem v Plzni pro přečin proti kázni a pořádku.²⁴ Štábní strážmistr SNB z Mariánských Lázní Karel Kotyza si 17. června 1946 vzal na služební cestu do Německa, kam byl vyslán jako člen vyšetřovací komise při ONV v Mariánských Lázních, bez povolení jako tlumočnicka Ferdinanda Herze z Mariánských Lázní, který měl jako bývalý rotný zahraniční západní armády a poválečný ředitel hotelu Anglický dvůr v Mariánských Lázních britské vízum a cesty do Německa využil k emigraci do Velké Británie. Štábní strážmistr Kotyza byl za svůj prohřešek potrestán desetidenním vězením a poté byl přeložen na stanici SNB do Jáchymova, která sousedila se sovětskou okupační zónou.²⁵ Přednosta silničního celního úřadu ve Svaté Kateřině inspektor Václav Holub byl 25. října 1946 udán Oblastní úřadovnou StB v Klatovech tannímu státnímu zastupitelství pro zločin zneužití úřední moci, který měl spáchat napomáháním Němcům při vyvážení jejich majetku z Československa. Holub působil ve Svaté Kateřině už v době První republiky, a tak měl mezi místním obyvatelstvem mnoho známostí. Z těchto činů a z napomáhání Němcům ilegálně přecházet hranice byli podezřelí také např. respicient FS Josef Chochole z oddělení FS v Maxově, vrchní respicient FS Karel Princ z Folmavy či respicient FS Miroslav Filip ze

---

²² SOA Plzeň-Kláster, FVB K. Vary, kart. 3, měsíční zpravodajské hlášení ObIV SNB v Chebu za srpen 1946 ZV SNB v Praze ze 4. 9. 1946.

²³ SOA Plzeň, Fondy veřejné bezpečnosti z bývalého kraje Plzeň (FVB Plzeň), ObIV SNB Plzeň, kart. 8, sk. 39, hlášení stanice SNB v Rybníku ObIV SNB II v Plzni z 13. 6. 1946.

²⁴ SOA Plzeň, FVB Plzeň, ObIV SNB Plzeň, kart. 8, sk. 39, hlášení stanice SNB v Rybníku ObIV SNB II v Plzni z 13. 6. 1946.

²⁵ SOA Plzeň-Kláster, FVB K. Vary, kart. 3. Strážmistr Kotyza přišel do Mariánských Lázní s četnickým pohotovostním oddílem 28. 5. 1945, od 1. 8. do 1. 11. 1945 byl přidělen vyšetřovací komisi ONV v Mariánských Lázních, od 2. 11. 1945 do 31. 3. 1946 byl přidělen koordinační skupině v Mariánských Lázních, od 1. 4. do 30. 6. 1946 opět vyšetřovací komisi ONV. Od 1. 7. 1946 konal službu na své kmenové stanici Mariánské Lázně-Šumava. Do Mariánských Lázní přišel ze stanice Žleby na Čáslavsku s četnickým pohotovostním oddílem, jemuž velel pozdější okresní velitel SNB v Mariánských Lázních, škpt. Antonín Zabuš. Pátral po členech organizace Zeppelin, spolupracoval se členy CIC v Mariánských Lázních.

Spálenice.²⁶

Také příslušníci SNB, kteří měli manželky německé národnosti, mohli být ze státně-bezpečnostního hlediska nebezpeční. Přímo v pohraničních stanicích byla proto provedena čistka a tyto rizikové osoby byly překládány do vnitrozemí, postupně docházelo k překládání i těch příslušníků SNB, kteří sloužili ve vzdálenějších stanicích, jejichž obvod částečně zasahoval do celního pohraničního pásma nebo s ním sousedil, např. vrchní strážmistr SNB Ladislav Dolejš ze stanice SNB v Klenčí pod Čerchovem bylo přeloženo do Hrádku u Sušice.²⁷

Rovněž obava ze sabotážních činů ze strany obyvatelstva německé národnosti na jaře 1946, v souvislosti se zahájením jeho organizovaného vysídlování, výrazně stoupla. Přestože značná část vysídlených Němců svůj majetek v naději na jeho opětovné a brzké získání neničila, rozhodně to nebylo všeobecně dodržovaným pravidlem. ZV SNB v Praze vydalo 16. ledna 1946 naléhavé varování před sabotážními činy ze strany německého obyvatelstva a nařídilo provést účinná bezpečnostní opatření proti pachatelům sabotážních činů tak, „*aby Němci viděli, že jejich skutky budou pro ně mít přiměřené následky a aby bezpečnostní orgány měli plnou oporu zákona pro nejpřísnější stíhání těchto škůdců národa a státu*“.²⁸ Bezpečnostní složky státu měly proto věnovat mimořádnou pozornost např. žhářství v důležitých podnicích a selských usedlostech, úmyslnému poškozování veřejných podniků a zařízení, důležitých továrních strojních zařízení, železničních tratí, mostů a nádraží, podezřelé střelbě, hromadění a ukrývání zbraní, střeliva a třaskavin či loupežím, loupežným vraždám či těžkým poškozením na těle.

III. Střežení státní hranice od července 1946 do konce roku 1946

K zásadní změně systému střežení státní hranice došlo v červenci 1946. Nová úprava zajištění pohraničního území (ZPÚ) byla kodifikována směrnicemi ZV SNB v Praze z 28. června 1946. Ministerstva vnitra, národní obrany a financí se dohodla na uspořádání společné sestavy FS, SNB a vojska v pohraničí a byla vytvořena jejich vzájemná a těsná spolupráce při střežení státní hranice. Pohotovostní pluk 1 NB byl zrušen a na základě výnosu MV převzaly k 5. červenci 1946 střežení státní hranice pohraniční hlídky tří nově zřízených pohotovostních

---

²⁶ SOA Plzeň, FVB Plzeň, ObIV SNB Klatovy, kart. 5, skupina 24, hlášení ObIV SNB v Klatovech ZV SNB v Praze z 15. 2. 1947.

²⁷ SOA Plzeň, FVB Plzeň, ObIV SNB Klatovy, kart. 5, skupina 24, hlášení ObIV SNB v Klatovech ZV SNB v Praze z 15. 2. 1947.

²⁸ ABS-Kanice, fond A 14, kart. 52, inv. č. 423, rozkaz ZV SNB v Praze z 16. 1. 1946.

pluků NB v Liberci, Plzni a Brně,²⁹ které nesly od 23. července 1946 oficiální název Pohraniční útvary (od září 1946 pluky) SNB.³⁰ Složky zúčastněné na střežení hranic vykonávaly službu již pouze ve třech sledech: I. sled zajišťovala a střežila FS a pohotovostní útvary NB, II. sled stálé útvary SNB (stanice SNB, silniční kontrolní stanice) a III. sled vojenské jednotky. Jednotlivé sledy nebyly od sebe nijak striktně odděleny a často se prolínaly (zejména I. a II. sled). Dislokace stálých útvarů SNB a jednotek FS byla stálá, sestava pohraničních útvarů SNB a vojska byla pružná a řídila se skutečnou potřebou.³¹

Koordinace služby SNB, FS a vojska se vztahovala především na pohraniční celní pásmo, pouze ve výjimečných případech se mohlo toto pásmo přesahovat. Koordinací spolupráce pohotovostních útvarů NB se stálými útvary SNB byl pověřen velitel příslušného praporu NB, který spolupracoval s velitelstvím divize, vrchním inspektorátem FS a oblastním velitelem SNB.³² FS vykonávala strážní hraniční službu a vyžadovala si podle potřeby asistenci útvarů SNB, případně vojska. Pohotovostní jednotky NB udržovaly spojení hlídkováním mezi stanovišti FS a stálých útvarů SNB, vykonávaly bezpečnostní službu v určených úsecích a poskytovaly asistenci oddělením FS a stálým útvarům SNB. Pohraniční stanice SNB hlídkovaly a vykonávaly normální bezpečnostní službu v jejich obvodech, zvláště při východech z obcí a na komunikačních uzlech, ubýlo jim tedy práce, takže některé mohly být proto zrušeny a personální stavy dalších byly sníženy. V obvodu OV SNB v Plané byla např. zrušena stanice SNB v Chodovském Šmelctálu a její služební obvod byl rozdělen mezi pohraniční stanice SNB ve Svatém Kříži a Broumově.³³ Díky oběma změnám došlo k poklesu počtů úspěšných přechodů státní hranice, který vedl i k tomu, že na některých úsecích (např. v obvodu stanice SNB ve Svatém Kříži) bylo možné zrušit stálou hlídku a hranice byla nadále obcházena a střežena smíšenými pohyblivými hlídkami SNB a vojska. Na jiných úsecích byly stálé smíšené hlídky naopak nově vytvářeny (např. u hájovny Treppenstein v obvodu stanice SNB v Broumově).

---

²⁹ SOA Plzeň, FVB Plzeň, ObIV SNB Klatovy, kart. 7, skupina 32, výnos MV z 1. 7. 1946. Organizace pohraničních pluků SNB byla následující: v jejím čele stálo VI. oddělení HV SNB v Praze (útvár 9600), v jehož čele stanul pplk. Oldřich Kryštof. Měl k dispozici tři pohraniční pluky SNB a jezdecko: pohraniční pluk 1 Liberec, kterému velel škpt. Jiří Kovář (3 prapory-Litoměřice, Liberec, Hradec Králové), pohraniční pluk 2 Plzeň v čele se škpt. Janem Sukem (3 prapory-České Budějovice-velitel: škpt. Vladimír Bláha, 5 rot, Plzeň-velitel: kpt. Břetislav Kozel, 5 rot, Karlovy Vary velitel: škpt. Antonín Paducha, 5 rot), pohraniční pluk 3 Brno, v jehož čele stál kpt. Josef Chmela (3 prapory-Znojmo, Olomouc, Místek). Prapor se skládal ze 3–6 rot, roty ze 2–5 čet, četa ze 3 družstev, družstvo tvořil velitel a 9 mužů. Kromě pohraničních pluků mělo HV SNB k dispozici jezdecko, u každého praporu působila 1 jezdecká četa, která se skládala ze 3 družstev.

³⁰ VANĚK, Pavel. 2008. *Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951–1955*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, s. 24.

³¹ SOA Plzeň, FVB Plzeň, ObIV SNB Klatovy, kart. 7, skupina 32, výnos MV z 1. 7. 1946.

³² ABS-Kanice, fond A 14, kart. 52, inv. č. 424, směrnice ZV SNB v Praze k nové úpravě ZPÚ z 28. 6. 1946.

³³ SOA Plzeň-Klášteř, FVB K. Vary, kart. 5, hlášení OV SNB v Plané ObIV SNB v Chebu z 22. 8. 1946.

Vojenské jednotky poskytovaly asistenci podle požadavků SNB a FS a hlídkovaly podle návrhů velitele praporu NB.³⁴ Hraniční přechody byly zajištěny bezpečnými závorami, vedlejší přechody střeženy hlídkami SNB, NB a FS. Volný terén střežily pohyblivé hlídky, takže hranice byly nepřetržitě chráněny. Ilegální uprchlíci byli po vyšetření zpravodajskými orgány potrestáni a vráceni přes hranice, pokud se jednalo o tzv. československé Němce, byli předáváni k potrestání příslušnému ONV, po odpykání trestu byli soustředěni ve sběrných střediscích, odkud byli nejbližším transportem odsunuti do Německa.³⁵ Kromě vylepšení zónového systému bylo dosaženo také kvalitnější spolupráce příslušníků SNB a nově vzniklé německé pohraniční policie, s níž byly navázány osobní styky.

Ne všem se však tato nová úprava ZPÚ zamlouvala. Oblastní velitel SNB v Chebu mjr. František Divoký počátkem listopadu 1946 kritizoval zejména špatnou dělbu práce mezi jednotlivými složkami ZPÚ a v hlášení mj. napsal: „*Úprava koordinace mezi pohraničními útvary SNB, finanční stráží, stálými útvary SNB a vojenskými jednotkami nemůže nahradit systém velitelský. Účinné a pevné střežení státních hranic se dá upravit dvěma způsoby: buď systém z doby první republiky, to by znamenalo zesílení a rozmnožení stanic SNB na hranicích, nebo zřízení pohraničního sboru, který by převzal střežení hranic v celém rozsahu a s plnou zodpovědností. Při nynější úpravě pohraniční útvary SNB samy na úkol nestačí, početní stavy stálých útvarů SNB byly zredukovány, některé stanice SNB byly zrušeny a FS se věnuje v první řadě celním přechodům. A k tomu úkol střežení hranic nespočívá na jednotném velení, nýbrž je odkázán na těžkopádnou a nespolehlivou koordinaci.*”³⁶

Spíše než ve špatném nastavení systému však měla tato kritika původ v žárlivosti, která se projevovala mezi jednotlivými složkami ZPÚ. Někteří příslušníci pohotovostních jednotek NB totiž údajně rozšiřovali informace o tom, že stanice SNB jsou jim podřízené a že velitel jednotky NB má práva vyhrazená okresním velitelům SNB, že mají dávat pozor na velitele stanic a ostatní příslušníky SNB a sledovat jejich činnost. Někteří velitelé čet a rot NB skutečně podávali zprávy o různých poklescích příslušníků SNB nebo o závadách a poměrech na stanicích SNB, ve zprávách záměrně nadsazovali výsledky své vlastní činnosti a snažili se naopak bagatelizovat zásluhy příslušníků SNB. Podle názoru mjr. Divokého tímto „*poťouchlým jednáním*” přirozeně trpěl vzájemný poměr mezi NB a SNB.³⁷

---

³⁴ ABS-Kanice, fond A 14, kart. 52, inv. č. 424, směrnice ZV SNB v Praze k nové úpravě ZPÚ z 28. 6. 1946.

³⁵ SOA Plzeň-Kláster, FVB K. Vary, kart. 3, měsíční zpravodajské hlášení OblV SNB v Chebu za červenec 1946 ZV SNB v Praze z 2. 8. 1946.

³⁶ SOA Plzeň-Kláster, FVB K. Vary, kart. 3, hlášení OblV SNB v Chebu Vojenskému útvaru 2106 v Karlových Varech z 3. 11. 1946.

³⁷ SOA Plzeň-Kláster, FVB K. Vary, kart. 3, měsíční zpravodajské hlášení OblV SNB v Chebu za červenec 1946 ZV SNB v Praze z 2. 8. 1946.

Ve svém hlášení za červenec 1946 k tomu Divoký mj. uvedl: „*Já jsem nařídil všem podřízeným okresním velitelům a velitelům stanic SNB, aby s veliteli rot a čet NB udržovali co nejvíce přímý a otevřený ústní styk, jak to vyžaduje zájem služby, a navrhuji, aby bylo totéž zdůrazněno příslušným velitelům NB. Tím způsobem se pak vyřídí všechny záležitosti ve vlastní působnosti příslušných velitelů sboru a nebudou zbytečně roztráseny po úřadech mimo sbor.*”³⁸ Slova Divokého potvrzuje i zkušenost klatovského oblastního velitele SNB mjr. Havlíčka, který v hlášení z počátku srpna 1946 tlumočil ZV SNB v Praze stížnost velitelů stanic SNB v Nýrsku a Všerubech, kteří byli roztrpčeni slovy důstojníka NB o nespolehlivosti příslušníků SNB v pohraničí. V hlášení mj. stálo: „*Příslušníci NB povyšují se nad příslušníky SNB, naproti tomu důstojníci NB přemlouvají starší příslušníky SNB, aby se hlásili k NB, že budou v krátké době povýšeni na důstojníky.*” V závěru hlášení mjr. Havlíček napsal: „*Jest pochopitelné, že tento způsob jednání se strany příslušníků NB k příslušníkům SNB neprospívá žádoucímu a nutnému dobrému služebnímu styku, který je při výkonu jejich povolání tak nezbytně nutný a na němž závisí veškerý úspěch.*”³⁹ Také v hlášení OV SNB v Domažlicích z 18. srpna 1946 byla spolupráce SNB a NB označena za problematickou proto, že „*s veliteli a několika jednotlivci lze spolupracovati, ale s většinou to možné není proto, že se domnívají, že jsou něco více než SNB*”.⁴⁰ Rivalita však nepanovala jen mezi jednotlivými složkami SNB, ale také mezi SNB a FS. Podle hlášení velitele útvaru SNB 9166 v Plzni se příslušníci FS nadřazovali příslušníkům i velitelům útvarů SNB. Důvodem byla údajně skutečnost, že mnozí (i mladší) příslušníci FS, kteří sloužili již před válkou, měli vyšší hodnost (obvykle odpovídající hodnosti praporčíka) než příslušníci SNB, kde i velitelé útvarů SNB byli většinou pouze štábními strážmistry.⁴¹

Podle oblastního velitele SNB v Plzni pplk. Bohuslava Zemánka byla naopak spolupráce SNB, NB a FS „*velice dobrá*” s tím, že si „*všechny tyto složky vzájemně při výkonu služby vypomáhají*”.⁴² V obvodech pohraničních stanic SNB v Grafenriedu, Rybníku a Eisendorfu na Horšovskotýnsku působily pohraniční útvary NB s jezdeckými četami v Bělé nad Radbuzou a Trhanově. Příslušníci těchto pohraničních útvarů konali pochůzky či objížďky po státních hranicích a doplňovali hlídky FS a stálých útvarů SNB. Podle pplk. Zemánka byla spolupráce všech těchto složek velmi dobrá, pořádaly se občasné schůzky

---

³⁸ SOA Plzeň-Klášteř, FVB K. Vary, kart. 3, měsíční zpravodajské hlášení OblV SNB v Chebu za červenec 1946 ZV SNB v Praze z 2. 8. 1946.

³⁹ ABS-Kanice, fond A 14, kart. 52, inv. č. 424, hlášení OblV SNB v Klatovech ZV SNB v Praze z 6. 8. 1946.

⁴⁰ ABS-Kanice, fond A 14, kart. 52, inv. č. 424, hlášení ZV SNB v Praze MNO v Praze z 26. 8. 1946.

⁴¹ ABS-Kanice, fond A 17, kart. 20, inv. č. 129, hlášení útvaru SNB 9600 v Praze HV SNB v Praze z 26. 10. 1946.

⁴² ABS-Kanice, fond A 14, kart. 52, inv. č. 424, hlášení OblV SNB v Plzni ZV SNB v Praze z 28. 8. 1946.

velitelů těchto útvarů, při nichž byly řešeny případné nedostatky ve výkonu služby krátkou cestou.⁴³

Mjr. Divoký ve svém zpravodajském hlášení ZV SNB v Praze počátkem září 1946 kritizoval rovněž nekompetentní a neprofesionální přístup jednotlivých složek ZPÚ, zejména jejich zpravodajskou činnost. V hlášení mj. napsal: „*Zpravodajskou službu v pohraničí konají všechny složky bezpečnostní služby, finanční stráž a vojenské útvary. Z velké části je tato služba vykonávána tak nemotorně, že to vzbuzuje podiv a pohrdavé poznámky u velitelů amerických posádek v protějším pohraničí. Často zadržovaná osoba, na které je zřejmé, že se z ní po strážce zpravodajské nedá nic vytěžit, je našimi hlídkami a orgány vyslýchána o organizaci a dislokaci amerických posádek takovým neomaleným způsobem, že mnohdy vyslýchající vyzradí svoje poznatky a nezíská žádných jiných. Takto vyslýchané osoby oznámí o předmětu výsledku na amerických posádkách, kde ovšem je tento postup našich hlídek velmi nepříznivě kritizován. Nebo slíbí náš orgán osobě z Německa, že ji propustí přes hranice, když mu dotyčná osoba donese určitou zprávu. O každé takové naivní akci se dozví velitelé amerických jednotek. Zejména mladí bezpečnostní orgánové mají zálibu zkoušet takovým způsobem svoje nadání pro výkon zpravodajské služby. Velká část předkládaných zpravodajských hlášení nestojí ani za ten papír, který se k tomu účelu spotřebuje. Ve zpravodajské službě hudlaří kdekdo, bez ohledu na škodlivé následky, které tím zapříčiní. Zde je třeba radikální nápravy u všech složek bezpečnostních i vojenských. Zejména zjišťování organizace a dislokace vojenských jednotek a vůbec dat vojenské povahy je nutné vyhradit orgánům zkušeným a vybaveným dostatečnými odbornými znalostmi. Samotná vůle bez odborných znalostí a zpravodajské praxe zde nestačí a způsobí více škody nežli užitku.*“⁴⁴ ZV SNB v Praze dalo Divokému za pravdu a pokusilo se usměrnit i postup řízení se zadržnými osobami. Podle rozkazu z počátku ledna 1947 měly být všechny osoby zadržené pro ilegální přechod státní hranice předány oblastním úřadovnám StB, které provedly jejich okamžitý výslech a následně zařídily jejich potrestání u referátů ONV či ŘNB. Po odpykání trestu byly potrestané osoby buď propuštěny na svobodu, jednalo-li se o československé státní příslušníky, nebo vyhoštěny, pokud se jednalo o vysídlené Němce či jiné cizí státní příslušníky.⁴⁵

K Divokého kritice se připojil i jeho klatovský kolega mjr. Havlíček, který kritizoval zejména nedostatečné střežení státní hranice ze strany příslušníků NB a přístup velitelů NB k

⁴³ ABS-Kanice, fond A 14, kart. 52, inv. č. 424, hlášení OblV SNB v Plzni ZV SNB v Praze z 30. 10. 1946.

⁴⁴ SOA Plzeň-Klášter, FVB K. Vary, kart. 3, zpravodajské hlášení OblV SNB v Chebu za srpen 1946 ZV SNB v Praze ze 4. 9. 1946.

⁴⁵ ABS-Kanice, fond A 14, kart. 52, inv. č. 426, rozkaz ZV SNB v Praze ze 4. 1. 1947.

útvary SNB. V hlášení ZV SNB v Praze z počátku září 1946 mj. uvedl, že „*spolupráce všech složek ZPÚ není dosud na té výši, jak to služební zájem vyžaduje*” a na přístup velitelů útvarů NB si stěžoval slovy: „*Velitel praporu NB v Plzni, ačkoliv několikrát projížděl Klatovy, nevešel dosud v osobní styk s oblastním velitelem. Na podobné jednání se strany jiných velitelů NB si stěžují i předsedové ONV.*”⁴⁶ Kritika nedostatečného střežení hranice ze strany NB byla celkem oprávněná, neboť příslušníci NB mnohdy na hranice přicházeli se značným zpožděním, takže hranice byla po odvolání vojenských jednotek i několik týdnů střežená pouze příslušníky FS.

Vývoj dal výše uvedeným kritickým názorům Divokého a Havlíčka částečně za pravdu, jelikož ani nová úprava ZPÚ nedokázala zabezpečit na hranicích klid. Stále docházelo ke značnému počtu ilegálních přechodů hranic, z Německa do Československa přecházely celé organizované formace, jejichž hlavním úkolem bylo odnášet z Československa konfiskovaný německý majetek a potraviny a další předměty denní potřeby. Časté byly především krádeže koní a hovězího dobytka. Dne 23. srpna 1946 v noci byly např. v Hodousicích na Klatovsku, celých devět kilometrů od státní hranice, odcizeny bavorskými pašeráky dva páry koní, které byly v prostoru Svaté Kateřiny převedeny do Bavorska.⁴⁷ Ke krádežím koní a hovězího dobytka docházelo také na Horšovskotýnsku, jednalo se o organizovanou skupinu v počtu asi osmi až devíti mužů z pohraničních oblastí Bavorska. Podle stop zanechaných na místě krádeží skupina pracovala tak, že asi tři osoby vnikly do chléva či stáje a vyváděly dobytek a ostatní členové skupiny, pravděpodobně ozbrojení, hlídkovali poblíž místa činu. Na Horšovskotýnsku bylo koncem roku 1946 tímto způsobem odcizeno asi 100 kusů dobytka ve statisícové hodnotě, pátrání po pachatelích však nebylo úspěšné.⁴⁸

Organizované přenašečské skupiny měly spolupracovníky na československé i německé straně, využívaly jako úkryty různé opuštěné domy na samotách či polosamotách v pohraničí. MV proto vydalo 20. prosince 1946 výnos, v němž uložilo všem pohraničním stanicím SNB, aby bezodkladně provedly ve svých obvodech šetření o objektech, nacházejících se v pohraničním celním pásmu, které by bylo zapotřebí ze státně-bezpečnostních důvodů zničit, jelikož sloužily nebo by mohly sloužit jako úkryt podlouníkům či osobám přecházejícím ilegálně státní hranici.⁴⁹ Dalším prostředkem, který umožňoval lepší střežení hranice, mělo být její terénní vyrovnání. OblV SNB v Klatovech

⁴⁶ ABS-Kanice, fond A 14, kart. 52, inv. č. 424, hlášení OblV SNB v Klatovech ZV SNB v Praze z 6. 9. 1946.

⁴⁷ ABS-Kanice, fond A 14, kart. 52, inv. č. 424, hlášení OblV SNB v Klatovech ZV SNB v Praze z 6. 9. 1946.

⁴⁸ ABS-Kanice, fond A 14, kart. 52, inv. č. 424, hlášení OblV SNB v Plzni ZV SNB v Praze z 31. 12. 1946.

⁴⁹ SOA Plzeň, FVB Plzeň, OblV SNB Klatovy, kart. 7, rozkaz ZV SNB z 3. 1. 1947.

dostalo 14. prosince 1946 rozkaz, aby nahlásilo požadavky na vyrovnání hranice (menší výběžky, zářezy, cesty). Ve svém úseku navrhlo několik významných úprav (např. u České Kubice, požadavek na přičlenění turistické chaty na vrchu Ostrý k Československu, návrh na připojení celého železničního nádraží v Železné Rudě k Československu, požadavek na posunutí státní hranice před Waldmünchen či připojení Furth im Waldu k Československu.⁵⁰ Své návrhy zdůvodnilo tím, že novou úpravou bude hranice jednak vyrovnána, jednak přeložena do přehlednějšího terénu, čímž mělo být umožněno její zkrácení, výhodnější střežení a zamezení ilegálním přechodům.⁵¹

Na základě rozkazu ZV SNB v Praze z 30. prosince 1946 docházelo v celém průběhu hranice ke kontrolám hraničních kamenů a jejich doplňování a upevňování, na nepřehledných a zarostlých úsecích hranice byly prováděny výseky s cílem je zpřehlednit. Při výkonu pohraniční služby např. 30. března 1947 zjistili příslušníci FS v katastru obce Grafenried, že v úseku mezi obcemi Grafenried a Haselbach byl vyvrácen hraniční kámen č. 22/3, který byl odstraněn ze svého původního místa a položen asi 2,5 metru dále přes cestu vedoucí do Bavorska.⁵² Nekontrolované přechody byly opatřeny řádnými závorami, které se uzamykaly na zámek, případně byly na tyto přechody nakáceny další stromy, a tak bylo zcela nemožné jimi projet.⁵³ V obvodu ONV v Domažlicích se jednalo o přechody v katastru obce Haselbach (u osady Wastlův mlýn a z okresní silnice Nemanice-Haselbach do obce Höllu v Německu, které byly opatřeny jen dřevěnou, neuzamykatelnou závorou), v úseku stanice SNB v České Kubici o přechod u obce Fuchsova Huť, který byl zatarasen jen několika snadno odstranitelnými kládami, v úseku stanice SNB ve Všerubech byly nekontrolované přechody opatřeny dřevěnými závorami, které uzamykali příslušníci FS.⁵⁴

Na některých místech česko-bavorského pohraničí byl vydán zákaz vstupu do určitých oblastí. ONV v Tachově např. vydal 20. února 1947 vyhlášku, v níž zakázal vstup do pásma ve vzdálenosti pěti kilometrů od státních hranic s výjimkou obce Rozvadov. Jednalo se o obce a osady Dianaberg, Nové Domky, Reichentál, Žebrácký Žďár, Nový Losimtál, Waldheim, Leirwinkel, Česká Ves, Starý Pochr, Stará Knižecí Huť, Zlatý Potok, Obora, Jalový Dvůr,

---

⁵⁰ SOA Plzeň, FVB Plzeň, OblV SNB Klatovy, kart. 7, skupina 32, hlášení OblV SNB v Klatovech ZV SNB v Praze z 15. 12. 1946.

⁵¹ SOA Plzeň, FVB Plzeň, OblV SNB Klatovy, kart. 7, skupina 32, hlášení OblV SNB v Klatovech ZV SNB v Praze z 11. 4. 1947.

⁵² SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, ONV Horšovský Týn, kart. 43, sign. III/4, Všeobecně 1-100, hlášení oddělení FS v Grafenriedu ONV v Horšovském Týně z 31. 3. 1947.

⁵³ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, ONV Domažlice, kart. 70, sign. III/4, Cestovní pasy, pohraniční věci (1-24), dopis ZNV v Praze ONV v Domažlicích z 26. 3. 1947.

⁵⁴ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, ONV Domažlice, kart. 70, sign. III/4, Cestovní pasy, pohraniční věci (1-24), dopis ZNV v Praze ONV v Domažlicích z 26. 3. 1947.

Pavlův Studenec, Hermansreith. Výjimky z tohoto zákazu obdržely pouze osoby, které v tomto pásmu bydlely a byly zaměstnané, a udělovalo je příslušné velitelství SNB, pro osoby bydlící mimo toto pásmo byl k udělování výjimek příslušný ONV v Tachově. Překročení zákazu se trestalo peněžitou pokutou do 5000 Kčs nebo čtrnáctidenním vězením.⁵⁵ Také důslednější bezpečnostní kontroly obydlených osad v pohraničním pásmu, při nichž bylo pátráno po nehlášených osobách, měly značný význam. ONV v Tachově varoval na jaře 1947 před napomáháním ilegálně přichozím osobám obyvatelstvo pohraničního pásma následujícím upozorněním: „*Stále se množí případy ilegálního přechodu československých hranic osobami německé národnosti, které byly odsunuty za hranice republiky. Tyto osoby nejenže přecházejí hranice, nýbrž zdržují se několik dní na našem území. Takováto ilegální činnost jest častěji umožňována příslušníky české národnosti, kteří nejen neoznámí příslušným úřadům bezpečnostním přítomnost osoby ilegálně se vrátící, nýbrž i takovéto osoby u sebe přechovávají. Upozorňuje se co nejdůrazněji, že ilegální návrat osob německé národnosti jest přísně trestný a rovněž každá osoba, která se o něm dozví a nehlásí tuto okolnost příslušnému velitelství SNB, dopouští se trestného činu.*“⁵⁶

Na Plánsku byla koncem roku 1946 zesílena ostraha státní hranice v souvislosti s údajně připravovanými sabotážními činy vysídlených Němců v Československu. Podle zprávy OV SNB v Plané bylo podle „*důvěrných a hodnověrných zpráv*“ zjištěno, že se skupina Němců připravuje na ilegální přechod státní hranice s cílem páchat sabotáže na průmyslových objektech v pohraničí Československa. Proto byla přijata bezpečnostní opatření, která měla případnému sabotážnímu útoku zabránit: byla zvýšena a zesílena ostraha hranic, z bezpečnostního hlediska byla zajištěna elektrárna v Josefově Huti a zvýšená pozornost byla věnována všem průmyslovým podnikům, železničním tratím, mostům či tunelům. Při tom všem však byly útvary SNB a FS instruovány, aby zachovaly s ohledem na veřejnost pravý účel těchto opatření v tajnosti.⁵⁷

Ne všichni ilegálně přecházející Němci však přicházeli do Československa s nekalými úmysly. Mnoho z nich se vracelo do svých bývalých domovů z existenčních důvodů v důsledku zásobovací krize a nedostatku potravin v Německu. Tito ilegálně přichozí Němci byli sice v česko-bavorském pohraničí neoficiálně vítanou pracovní silou, oficiálně však měli být odmítáni, zadržováni a trestáni. Ani to však nebylo jednoduché, neboť se jednalo o

---

⁵⁵ SOkA Tachov, ONV Tachov, nezpracovaný fond, sign. III. Směrnice a oběžníky vydané ONV v Tachově, vyhláška ONV v Tachově z 20. 2. 1947.

⁵⁶ SOkA Tachov, ONV Tachov, nezpracovaný fond, sign. III. Směrnice a oběžníky vydané ONV v Tachově, výstraha ONV v Tachově z 6. 3. 1947.

⁵⁷ ABS-Kanice, fond A 14, kart. 52, inv. č. 423, rozkaz OV SNB v Plané z 20. 12. 1946.

neřešitelný technický problém: stanice SNB je sice oznámily příslušnému ONV k potrestání, ale reálně nebylo možno, např. na Horšovskotýnsku, toto potrestání z důvodu naprostého nedostatku místa ve věznicích realizovat.⁵⁸

IV. Česko-bavorská hranice v období od ledna 1947 do února 1948

Kontrole a inspekcím hraničního prostoru byla věnována zvýšená pozornost po celý rok 1947. Hraniční referát MV provedl počátkem května 1947 revizi a úpravu hraniční trasy a hraničních mezníků na česko-bavorské hranici, kde scházely četné hraniční kameny a kde porost znepřehledňoval průběh hranice. Práce vykonávaly čtyři skupiny, které měly hranici rozdělenou do etap od saských hranic až k trojmezí Československo-Německo-Rakousko. Vedoucí skupin a jejich pomocný personál úzce spolupracovali se stanicemi SNB, byli opatřeni propustkami do hraničního pásma i k překročení hranice do hloubky asi 500 metrů.⁵⁹ Ve dnech 18. – 21. srpna 1947 se na terénní průzkum česko-bavorského pomezí vypravila také skupina 60–70 vyšších důstojníků a několika generálů. K zabezpečení tohoto průzkumu vydal vojenský útvar 2104 12. srpna 1947 tajnou instrukci, v níž požádal OblV SNB v Plzni, aby na celou akci upozornilo podřízené útvary. Podle instrukce se měli zástupci SNB všude, kde se skupina zastavila, řádně ohlásit nejvyššímu přítomnému generálovi a eventuelně podat zprávu o situaci v kraji (např. o přechodech státních hranic, bezpečnosti, hospodářských poměrech). Skupina se podle instrukce měla zastavit v Tachově, Pavlově Studenci, Milířích u Tachova, Přimdě, Liščí Hoře, Bělé nad Radbuzou, Rybníku, Korytanech, Prenetu, Všerubech, Svaté Anně u Všerub, Rýznbergu a Mrákově. Stanice SNB měly rovněž zajistit, aby v uvedených prostorech „*nebylo diváků v bezprostřední blízkosti skupiny*“.⁶⁰ Na případné dotazy civilního obyvatelstva mu mělo být vysvětleno, že se jedná jen o studijní cestu důstojníků.

Bedlivě kontrolovaný byl samotný výkon služby jednotlivých složek ZPÚ. V oblasti FS byly zjišťovány nedostatky v celním odbavování, např. na Domažlicku bylo v tomto směru nejvíce stížností na celní úřad v České Kubici, jehož činnost „*vzbuzovala údiv na německé*

⁵⁸ ABS-Kanice, fond A 14, kart. 52, inv. č. 424, hlášení OblV SNB v Plzni ZV SNB v Praze z 29. 11. 1946.

⁵⁹ SOA Plzeň, FVB Plzeň, OblV SNB Plzeň, kart. 12, tajné spisy 1947, rozkaz ZV SNB v Praze z 21. 4. 1947. První skupina byla vedena ing. Mojmírem Suchánkem (od trojmezí), druhá skupina pod vedením ing. Františka Kredby zahájila činnost u silničního přechodu u Starého Albenreuthu, třetí skupinu vedl ing. Ladislav Klika (od silničního přechodu u Pleše), čtvrtou skupinu Rudolf Kreuzsl (od silničního přechodu v Železné Rudě). Práce byly nakonec zahájeny až 17. 6. 1947.

⁶⁰ SOA Plzeň, FVB Plzeň, OblV SNB Plzeň, kart. 12, tajné spisy 1946, sdělení Vojenského útvaru 2104 OblV SNB v Plzni z 12. 8. 1947. Tamtéž, kart. 12, tajné spisy 1946, hlášení OV SNB v Horšovském Týně OblV SNB v Plzni z 21. 8. 1947 a OV SNB v Domažlicích OblV SNB v Klatovech ze 14. 8. 1947.

straně”,⁶¹ zintenzivněna byla také kontrolní činnost v samotném střežení státní hranice útvaru SNB a NB. Bylo např. zjištěno údajné nedostatečné střežení úseku státní hranice u Ovčího vrchu (Schäferbergu) mezi Folmavou a Furth im Waldem. Velitel stanice SNB v České Kubici se však proti tomuto zjištění ohradil s tím, že se jednalo o velmi dobře přehledný prostor s nepatrným počtem ilegálních přechodů státní hranice, takže na něm nebylo zapotřebí žádných mimořádných opatření. Prostor byl střežen 15 příslušníky FS z Folmavy (11 z nich vykonávalo službu na hranici, zbylí 4 konali službu přímo na úřadě) a příslušníky pohraničního útvaru SNB 1986 ve Fuchsově Huti, kteří nepřetržitě hlídkovali po státní hranici a komunikacích uvnitř obvodu. Stanice SNB v České Kubici navíc posílala na hranice 18 dvoumužových hlídek měsíčně. Prostor Voithenberg-Dieberg, který byl méně přehledný, byl neustále střežen hlídkami útvaru SNB 1986 z Fuchsovy Hutě, které měly předem určené „body”, ze kterých pozorovaly hranice. Takovým bodem bylo např. místo „U topolu” na kopci nad Folmavou, kde se hlídka ukryla v křoví a nepozorována mohla nerušeně přehlížet úsek od Voithenbergu až k Diebergu.⁶² Ani podle mínění ObIV SNB v Klatovech nebylo třeba zmíněný úsek státní hranice střežit více a jinak, jelikož jeho střežení bylo zabezpečeno „jak dostatečně hustou sítí bezpečnostních útvarů, tak i jejich nadprůměrně vysokými početními stavy”.⁶³

Na jaře 1947, kdy se opět očekával zvýšený nápor na státní hranici, bylo zapotřebí přijmout i některá další mimořádná opatření. Již v prosinci 1946 bylo s velitelem praporu pohraničního pluku NB v Plzni ujednáno uzavření státních hranic za součinnosti všech složek ZPÚ. Toto uzavření hranic se provádělo heslem „Proveďte číslo 333”, po jehož oznámení se odebrali všichni příslušníci stanic SNB dle předchozí dohody s velitelem čtyři nebo roty na smluvený úsek státních hranic k jejich střežení. Tato akce byla poprvé provedena v okresech Klatovy a Domažlice 31. prosince 1946.⁶⁴ Dne 10. března 1947 vydal útvar SNB 8186 v Plzni směrnici k zabezpečení plošných akcí podle plánu zesíleného střežení státních hranic za účasti všech složek ZPÚ. Hlavním smyslem těchto opatření bylo zejména zabránit pašování majetku z Československa do Německa, především krádežím koní. Řídícím orgánem akce byl pro celý úsek velitel výše uvedeného útvaru SNB, první akce proběhla 1. - 2. dubna 1947, další 3.

---

⁶¹ SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, ONV Domažlice, kart. 70, sign. III/4, Cestovní pasy, pohraniční věci (1-24), hlášení OV SNB v Domažlicích ZV SNB v Praze z 24. 3. 1947.

⁶² SOA Plzeň, FVB Plzeň, ObIV SNB Klatovy, kart. 8, hlášení velitelství stanice SNB v České Kubici ObIV SNB v Klatovech ze 4. 6. 1947.

⁶³ SOA Plzeň, FVB Plzeň, ObIV SNB Klatovy, kart. 8, hlášení ObIV SNB v Klatovech ZV SNB v Praze z 27. 6. 1947.

⁶⁴ SOA Plzeň, FVB Plzeň, ObIV SNB Klatovy, kart. 7, skupina 32, hlášení ObIV SNB v Klatovech ZV SNB v Praze z 2. 1. 1947.

května 1947⁶⁵ a účastnily se jich všechny složky ZPÚ.

Ministerstvo vnitra vydalo 19. března 1947 detailní pokyny pro zabránění ilegálním přechodům státní hranice. V nich konstatovalo, že počty ilegálních přechodů vysídlených Němců z Německa do Československa narostly natolik, že „*tento zjev nabývá povážlivých rozměrů*” a že je zapotřebí nalézt účinné prostředky k zamezení tohoto nárůstu.⁶⁶ Žádné jednoduché řešení se však nenabízelo: státní hranice nebylo možno neprodyšně uzavřít, a tak MV vidělo nejúčinnější zbraň proti ilegálním přechodům v místním obyvatelstvu, které nejenže nesmělo poskytovat ilegálně přecházejícím osobám jakoukoliv pomoc, ale mělo přímo povinnost jejich výskyt ihned ohlásit bezpečnostním orgánům. Obyvatelstvo pohraničních oblastí bylo varováno, že vědomé napomáhání a nadržování ilegálně přichozím bude považováno za známku státní nespolehlivosti, což nemělo zůstat bez vlivu na rozhodování o různých žádostech o povolení, oprávnění či výhody (např. jmenování národními správci, získání přidělu konfiskovaného majetku atd.).⁶⁷

K další z významných změn v oblasti střežení státních hranic došlo v roce 1947 zejména v souvislosti s tresty udělovanými za ilegální přechody. První posun byl dán přijetím zákona č. 107/1947 Sb.⁶⁸ Do 1. července 1947, kdy vstoupil v platnost, bylo možno osobu, která neoprávněně překročila státní hranice, potrestat pouze peněžitou pokutou do 5000 Kčs nebo vězením na 14 dnů. Zmíněný zákon přinesl v tomto směru nápravu a nové tresty do 50 000 Kčs nebo vězení do šesti měsíců s tím, že bylo možné určit část výkonu trestu v donucovací pracovně, a stíháni byli i pomahači. Komplikací však byla skutečnost, že navracející se Němci, kteří byli též trestáni pokutou i trestem vězení, byli často bez finančních prostředků, takže uložení pokuty bylo pouze formální záležitostí a pokuta musela být přeměněna na trest vězení, přičemž hlavní trest (vězení) nesměl s náhradním trestem překročit výši šesti měsíců.⁶⁹ Po odpykání trestu byli odsouzení Němci vyhoštěni do Německa, přejímání těchto tzv. revertentů prováděla německá policie a američtí přejímací důstojníci na vybraných hraničních přechodech (např. na Folmavě). K zajištění jejich organizovaného předávání byly zřizovány tzv. hnanecké stanice, kde probíhalo jejich soustředování a hromadný transport na hranice.

---

⁶⁵ SOA Plzeň, FVB Plzeň, OblV SNB Klatovy, kart. 7, Plán zesíleného střežení hranic, směrnice k provádění, útvar SNB 8186 v Plzni z 10. 3. 1947.

⁶⁶ Národní archiv (NA) Praha, MV-dodatky (1939–1947), kart. 12 054, sign. E 5470, pokyny MV v Praze o zabránění ilegálním přechodům státní hranice z 19. 3. 1947.

⁶⁷ NA Praha, MV-dodatky (1939–1947), kart. 12 054, sign. E 5470, pokyny MV v Praze o zabránění ilegálním přechodům státní hranice z 19. 3. 1947.

⁶⁸ Zákon č. 107/1947 Sb. ze dne 27. 5. 1947, o opatřeních proti neoprávněnému přechodu státních hranic.

⁶⁹ NA Praha, Fond národní obnovy (FNO) Praha, nezpracovaný fond, prozatím. kart. 1947 (pres 1–6), zpráva bezpečnostního referenta ONV ve Městě Teplé pro II. pololetní sjezd ONV ve Městě Teplé z 30. 11. 1947.

Dalším problémem, který podstatně omezoval účinnost zákona č. 107/1947 Sb., byla nedostatečná kapacita československých věznic, takže i po 1. červenci 1947 byly pouze zřídkakdy za ilegální přechod státní hranice udělovány vyšší tresty odnětí svobody. Tato skutečnost se stala terčem kritiky amerických okupačních úřadů v Německu. Nedostatečné trestání ilegálních přechodů státní hranice kritizoval 3. prosince 1947 mj. americký přejímací důstojník v Domažlicích kpt. Schoenstedt, který prohlásil, že „počet ilegálních přechodů by se podstatně snížil, kdyby československé úřady ukládaly vyšší tresty, než se dosud děje”.⁷⁰ Podle jeho zkušeností byla praxe taková, že většina osob, které ilegálně překročily státní hranice z Německa do Československa, byla potrestána pouze trestem na svobodě v trvání 14 dnů, a že neznal nikoho, kdo by byl odsouzen na více než dva měsíce odnětí svobody.

Při pátrání po osobách, které pobývaly v pohraničí neoprávněně, navíc zejména v letních měsících roku 1947 narážely bezpečnostní složky na osoby, které při prošetřování jejich totožnosti tvrdily, že jsou členy zemědělských, lesních nebo jiných pracovních brigád, ale nemohly tuto skutečnost doložit žádným písemným dokladem. Jelikož se mnoho těchto osob pohybovalo v řídce osídlených či zcela neosídlených obcích s nekalými úmysly, vyhledávalo příležitosti ke krádežím a ničilo národní majetek, nařizovaly ONV všem podřízeným MNV, aby vydaly příslušníkům pracovních brigád v jejich obvodech příslušná osvědčení a vedly o nich náležitou evidenci.⁷¹ Také poměrně benevolentní přístup ONV k žádostem různých osob o povolení setkání s příbuznými či známými, žijícími v Německu, přímo na státních hranicích doznal zásadní změny. I když se tyto povolené rozmluvy konaly za přítomnosti příslušníků bezpečnostních či celních složek státu, kteří sledovali, aby se nehovořilo o ničem závadném, byl v červenci 1947 zrušen i tento způsob kontaktu a povolení k němu napříště vydávaly pouze oblastní úřadovny StB.⁷²

Druhým posunem ve střežení hranic byly nové pokyny ZPÚ vydané 26. září 1947, které již počítaly s mnohem aktivnější obranou československého území ze strany bezpečnostních složek a které byly předstupněm poúnorového pohraničního režimu. Podle pokynů bylo hlavním úkolem orgánů zařazených ke službě v pohraničním celním pásmu „střežití státní hranice a zabránění jakémukoliv jejich ilegálnímu přechodu”.⁷³ Jednotlivci nebo skupiny, které vnikly na československé území, měly být zjištěny, zadrženy a v případě

---

⁷⁰ NA Praha, Zemský úřad (ZÚ) Praha, policejní a bezpečnostní záležitosti, kart. 483, sign. ZOB-III-3b, dopis MV v Praze ZNV v Praze z 9. 12. 1947.

⁷¹ SOKA Tachov, ONV Tachov, nezpracovaný fond, sign. III. Směrnice a oběžníky vydané ONV v Tachově, nařízení ONV v Tachově z 29. 7. 1947.

⁷² SOKA Klatovy, ONV Klatovy, nezpracovaný fond, šanon 376, příkaz oblastní úřadovny StB v Klatovech ONV v Klatovech, Domažlicích a Sušici z 11. 7. 1947.

⁷³ SOA Plzeň-Klášteř, FVB K. Vary, kart. 15, tajná směrnice HV SNB v Praze z 26. 9. 1947.

odporu i zneškodněny, větší a organizované oddíly měly být napadeny a jejich činnost měla být lokalizována na místě do příchodu posil. Cílem těchto opatření bylo zajistit veřejný pořádek a veřejnou bezpečnost v pohraničním území, zadržet „podloudníky“ nebo podezřelé osoby, zabraňovat nepřátelské zpravodajské činnosti a střežit vojenské a jiné důležité objekty a zařízení. Složky pověřené ZPÚ zůstaly stejné, působily jako doposud samostatně, ovšem vzájemně se doplňovaly. Silněji frekventované pasové kontrolní stanice však byly přebírány SNB a FS byla uvolněna pro výkon jí příslušející služby v rámci ministerstva financí.

Tato spolupráce vyžadovala především dokonale zajištěné spojení a důkladné materiální vybavení v těžkém terénu stejně jako morální výchovu příslušníků, při níž byl důraz kladen zejména na politickou, hospodářskou a brannou důležitost úkolů v pohraničí, na mravní a vlasteneckou zodpovědnost a povinnost vůči národu a státu. V tajné směrnici HV SNB v Praze z konce září 1947 mj. stálo: „*S hlediska bojových úkolů nutno vésti je k tomu, že obranu hranic je potřebí neustále připravovati, zdokonalovati a přizpůsobovati všem změnám v pohraničí a dojde-li k boji, že hranice musí se brániti na místě všemi prostředky a silami bez myšlenky na ústup. Zdůrazňovati důležitost našich pohraničních lesů a hor, které byly nám dobrou záštitou proti nepřítelům a že horám také vděčíme, že jsme se ze Slovanů nejdále udrželi na západě.*“⁷⁴ Rovněž tato motivace příslušníků složek ZPÚ se již nápadně podobala budoucímu pohraničnímu režimu po únoru 1948.

Z obavy před přesídlením do vnitrozemí Československa utíkali počátkem roku 1948 přes hranice do Bavorska také nevysídlení Němci. Ve dnech 31. prosince 1947 až 3. ledna 1948 uprchlo přes hranice 7 německých rodin se 32 osobami ze Svaté Kateřiny a okolí, kteří pracovali u lesní správy v Nýrsku.⁷⁵ ObIV SNB v Klatovech, inspektorát FS v Železné Rudě a útvar SNB 7886 v Nýrsku dostaly 14. ledna 1948 rozkaz od vojenského útvaru 2113 v Klatovech, aby s okamžitou platností ve svém prostoru zvýšily ostražitost na státní hranici, zejména aby věnovaly pozornost všem osobám, které ji legálně či ilegálně přecházely.⁷⁶

V. Spolupráce československých a amerických úřadů při ostraze česko-bavorské hranice

Ostraha česko-bavorské hranice nemohla být úspěšná bez úzké spolupráce s americkými okupačními úřady v Německu. Vztahy mezi Čechy a Američany ovšem nebyly vždy bezproblémové a docházelo mezi nimi k celé řadě konfliktů, které střežení společné

---

⁷⁴ SOA Plzeň-Klášteř, FVB K. Vary, kart. 15, tajná směrnice HV SNB v Praze z 26. 9. 1947.

⁷⁵ SOA Plzeň, FVB Plzeň, ObIV SNB Plzeň, kart. 15, skupina 46, hlášení útvaru SNB 8186 v Plzni ObIV SNB v Plzni z 13. 1. 1948.

⁷⁶ SOA Plzeň, FVB Plzeň, ObIV SNB Klatovy, kart. 8, rozkaz vojenského útvaru 2113 v Klatovech z 14. 1. 1948.

hranice poměrně znesnadňovaly. Konflikty vznikaly již v době pobytu americké armády na území Československa, kdy se Američané v mnoha případech stavěli na stranu německého obyvatelstva a bránili československým bezpečnostním složkám v jejich činnosti. Jeden z mnoha těchto případů se např. stal 24. září 1945 na celním úřadu v Eisendorfu, kde hlídka FS zastavila před celní závorou německý povoz, který vezl brambory do Bavorska. Jelikož neměl vozka k přeshraničnímu transportu povolení od MSK, byl zadržen a vyzván, aby si povolení opatřil. Jedno místní německé děvče však přivolalo americkou vojenskou hlídku, která konala službu na hranicích asi 150 metrů od československého celního úřadu a která si pod pohrůžkou použití zbraní vynutila vpuštění vozu do Německa se zdůvodněním, že si brambory jejich majitelé sami nasázeli na svém poli. Případ vzbudil velký sběh lidí, Němci přijali postup Američanů velmi vděčně a pozitivně, Češi naopak jejich jednání označili za „*přímo gangsterské jako na divokém západě*“.⁷⁷

Ani po odchodu Američanů do Německa však nebyla situace příliš ideální. Americké okupační úřady v Německu sice daly na všech pohraničních přechodech zhotovit neodstranitelné zábrany⁷⁸ a mezi bavorským obyvatelstvem se dokonce proslýchalo, že zamýšlejí obehnat celé americké okupační pásmo při hranicích s Československem ostnatým drátem, který se měl údajně dovážet z Itálie,⁷⁹ zároveň ale nemilosrdně stíhaly jakékoliv pokusy československých bezpečnostních orgánů přecházet přes hranice, např. za účelem získávání zpravodajských informací, nezřídka docházelo i k napadání příslušníků československých bezpečnostních složek.

Napjaté vztahy mezi československými a americkými bezpečnostními složkami bránily účinné spolupráci a nebyly výhodné ani pro jednu stranu. Proto se na podzim roku 1946 zástupci obou stran dohodli na novém začátku a na postupném zlepšování vzájemné komunikace s tím, že veškeré problémy a spory měly být řešeny jednáním na formální i neformální úrovni. Nové vztahy byly navázány 19. – 20. září 1946 v Domažlicích, kde se uskutečnila oficiální schůzka zástupců československých ústředních úřadů státní správy s představiteli americké vojenské vlády v Německu. Kromě této schůzky byly navazovány i neformální kontakty na nižších úrovních. Dne 9. října 1946 se jedno takové setkání uskutečnilo v Bavorské Železné Rudě – Alžbětíně.⁸⁰ Jednalo se o setkání zástupců ONV

---

⁷⁷ SOA Plzeň, FVB Plzeň, OblV SNB Klatovy, kart. 5, skupina 24, hlášení velitelství stanice SNB v Eisendorfu ZV SNB v Praze z 25. 9. 1945.

⁷⁸ SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuka, FVB K. Vary, kart. 5, hlášení OV SNB v Plané OblV SNB v Chebu z 23. 9. 1946.

⁷⁹ SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuka, FVB K. Vary, kart. 3, hlášení stanice SNB v Thonbrunnu ZV SNB v Praze z 20. 6. 1946.

⁸⁰ NA Praha, MV-Noskův archiv, kart. 255, dopis ONV v Klatovech hlavnímu štábu MNO v Praze z 21. 10.

v Domažlicích, Klatovech a Sušici a SNB a StB z Klatov s Američany. Tématem jednání byly zejména pohraniční incidenty a výměny osob, které neoprávněně překročily státní hranice, a mjr. F. Havlíček byl jmenován styčným důstojníkem pro styk s Američany. Ti se k československé delegaci chovali velmi přátelsky a po skončení porady byli Čechoslováci pozváni do sídla americké armády v Deggendorfu, odkud se příští den vrátili zpět do Československa.⁸¹

Další setkání bylo naplánováno na 17. říjen opět do Bavorské Železné Rudy a kromě toho se podle potřeby měli na telefonickou výzvu scházet zástupci obou stran v místech přechodů přes hranice.⁸² Na schůzce 17. října 1946 byly řešeny pohraniční záležitosti, Američané mj. československým úřadům předali 14 osob zatčených v Německu a během jednání bylo vysloveno pozvání Čechoslováků na fotbalový zápas do Deggendorfu, který se konal hned příští den. Československá delegace tam 18. října skutečně odjela a zdržela se až do dalšího dne.⁸³ Už při jednání 9. října vyslovili Američané žádost podívat se do Československa, a to 27. – 28. října 1946 (chtěli mj. navštívit Litice u Plzně, kde byl postaven pomník sestřeleným americkým letcům). ONV v Klatovech proto požádal o oficiální povolení vstupu Američanů do Československa, čímž si ovšem způsobil nečekané komplikace.⁸⁴

Informace o neformálních setkáních zástupců československých úřadů s Američany totiž popudily ústřední úřady v Praze natolik, že je hlavní štáb MNO označil dokonce jako „*illegální schůzky*“.⁸⁵ Na žádost mjr. Havlíčka o povolení účasti třicetičlenné delegace americké armády na oslavách 28. října v Klatovech, Sušici a Domažlicích oznámil „*zásadní negativní stanovisko*“ k povolení této akce.⁸⁶ Havlíčkův postup byl kritizován také ZV SNB v Praze a oblastnímu veliteli byl vytýkán nesprávný postup při styku s Američany. Havlíček se proti těmto obviněním ohradil s tím, že byl jmenován styčným důstojníkem pro styk s Američany a požádal o informaci, jak se má dále zachovat. V hlášení mj. napsal: „*V případě,*

1946. ONV v Klatovech popsal schůzku z 9. 10. 1946 následovně: „*Z pobytu mezi důstojníky americké policie bylo zřejmo, že se k nám chtějí chovat obzvláště přátelsky a navázat společenské styky. Snad je vedlo k tomu to, že jsou v Deggendorfu izolováni od společnosti a že právě mezi příslušníky čs. národa hledají rozptýlení a zábavu.(...) Američané se ukázali zvláště opravdovými hostiteli. Při zábavě na poznámku, že bychom mírové jednání mezi sebou ihned přivedli k cíli, stiskl jiný podplukovník tlumočnickovi ruku, připil a rozhodně potvrdil tak okolnost. Hned při příjezdu do Deggendorfu, jakož i po celou dobu pobytu bylo lze vidět, že se Američané s německým obyvatelstvem vůbec nestýkají; v důstojnickém domě obsluhovali sice němečtí číšníci, ale správu vede Američan v civilním obleku.*”

⁸¹ ABS-Kanice, fond A 14, kart. 52, inv. č. 416, hlášení ZV SNB v Praze HV SNB MV v Praze z 6. 1. 1947.

⁸² NA Praha, MV-Noskův archiv, kart. 255, dopis ONV v Klatovech hlavnímu štábu MNO v Praze z 22. 10. 1946.

⁸³ ABS-Kanice, fond A 14, kart. 52, inv. č. 416, hlášení ObIV SNB v Klatovech MV v Praze z 23. 10. 1946.

⁸⁴ NA Praha, MV-Noskův archiv, kart. 255, dopis ONV v Klatovech hlavnímu štábu MNO v Praze z 21. 10. 1946.

⁸⁵ NA Praha, MV-Noskův archiv, kart. 255, zpráva hlavního štábu MNO v Praze MV v Praze z 22. 10. 1946.

⁸⁶ NA Praha, MV-Noskův archiv, kart. 255, zpráva hlavního štábu MNO v Praze MV v Praze z 22. 10. 1946.

že bude rozhodnuto, aby oblastní velitel styky s Američany přerušil a funkci složil, prosím o poučení, jakým vhodným způsobem má toto přerušování přátelských styků býti Američanům oznámeno, aby snad nedošlo k nedorozumění a tím ke zhoršení poměrů na hranicích.”⁸⁷

Do celé kauzy se vložilo i MV, které kritizovalo zejména zástupce jednotlivých ONV. Ti se však kritice ze strany ústředních orgánů státní správy bránili, např. předseda ONV v Sušici ing. Antonín Vondřich v odpovědi MV mj. napsal: „*Považoval jsem a považuji za nutné žít v dobrých a přátelských stycích s důstojníky americké armády, neboť dnes jako všude je především třeba osobního styku. Snažíme se ve spolupráci s americkými důstojníky zameziti krádežím živého inventáře, krav a koní se strany Němců. Není nám známo, jak jinak bychom si měli počínat.*”⁸⁸ Návštěva Američanů v Klatovech se v době od 27. do 28. října 1946 přece jen uskutečnila. MNO bylo mjr. Havlíčkem upozorněno na „*společenskou ostudu*”, která by příslušným ONV vznikla, a na zákrok tajemníka ministra vnitra Gríši Spurného byl nakonec vstup Američanů na československé území povolen. Podle telefonátu MNO z 25. října měli být Američané přijati srdečně, ale bez jakýchkoliv oficialit.⁸⁹ Přesto však návštěva proběhla k plné spokojenosti amerických hostů. Všichni návštěvníci byli pohoštění a ubytováni na útraty ONV v Klatovech, všech společenských akcí se účastnili i předsedové ONV v Domažlicích a Sušici.⁹⁰

Přes veškerou kritiku nadřízených úřadů pokračovala vzájemná spolupráce i nadále a v celé řadě případů přinášela pozitivní výsledky. Dne 9. listopadu 1946 se např. sešel mjr. Havlíček v Bavorské Železné Rudě s americkým styčným důstojníkem kpt. Carpenterem, který mu oznámil, že Američané hodlají v nejbližších dnech provést kontrolu turistické chaty na bavorském vrchu Ostrý kvůli podezření, že je přes ni přenášena ilegální pošta. O připravované kontrole informoval oblastní velitel SNB mjr. Havlíček ještě týž den stanici SNB v Železné Rudě a nařídil, aby na ni byla neprodleně upozorněna také stanice SNB v Hojsově Stráži a pohraniční četa NB v Horních Hamrech. Jelikož však bylo telefonní spojení do Horních Hamrů poškozeno větrem, byla informace o kontrole oznámena pouze do Hojsovy Stráže a pohraniční četa NB se o ní nedověděla. Je však otázkou, nakolik se v tomto případě jednalo o skutečnou poruchu a nakolik v tom hrála roli již popisovaná rivalita mezi SNB a NB. Jisté je pouze to, že Američané provedli kontrolu hned příští den a při bezpečnostní akci zatkli všechny přítomné (asi 50 osob), včetně dvou příslušníků pohraniční

---

⁸⁷ ABS-Kanice, fond A 14, kart. 52, inv. č. 416, hlášení OblV SNB v Klatovech ZV SNB v Praze z 13. 12. 1946.

⁸⁸ SOKA Klatovy, ONV Sušice, kart. 44, sign. III/4c, dopis ONV v Sušici MV v Praze z 16. 11. 1946.

⁸⁹ ABS-Kanice, fond A 14, kart. 52, inv. č. 416, dopis ZV SNB v Praze OblV SNB v Klatovech z 6. 1. 1947.

⁹⁰ ABS-Kanice, fond A 14, kart. 52, inv. č. 416, dopis ONV v Klatovech MZV v Praze z 12. 11. 1946.

čety NB.⁹¹

Jelikož Američané trestali překročení státní hranice šestiměsíčním vězením, musel u nich ještě téhož dne intervenovat mjr. Havlíček se žádostí, aby mohli být příslušníci NB vyšetřováni a potrestáni na území Československa. Američané zprvu s vydáním váhali, tvrdili, že kdyby příslušníci pohraniční čety konali řádně svoji službu, museli by na ilegální poštu přijít již dříve sami, a vyjádřili podezření, že tuto trestnou činnost podporovali buď vědomě, nebo ji umožňovali svojí netečností ve službě, přesto byli na základě intervence mjr. Havlíčka předáni do Československa.⁹² Na základě Havlíčkova šetření bylo prokázáno, že oba příslušníci SNB byli na řádné obchůzce a v chatě se zastavili na odpočinek. Jejich velitel byl telefonicky poučen o tom, aby jeho podřízení zbytečně nepřekračovali státní hranice, zejména do chaty, kde „*se dějí podobné nepřístojnosti, které tito mladí příslušníci sboru sami neodhalili*“.⁹³ Celý incident byl kritizován ZV SNB v Praze zejména proto, že Američané podle jeho názoru vystupovali vůči československým bezpečnostním složkám velmi přísně, sami však ujednání o nepřekračování hranic údajně nedodržovali.⁹⁴ Toto mínění se však pokusilo ObIV SNB v Klatovech vyvrátit s tím, že se Američané chovají k československým orgánům velmi přátelsky a že není pravda ani to, že svévolně překračují státní hranice. Za vším viděl oblastní velitel SNB mjr. Havlíček pouze „*úmyslné obvinění z nesprávného jednání ve styku s Američany*“ a požádal o řádné vyšetření celé kauzy.⁹⁵ Z výše uvedeného je patrné, že budování nadstandardních a neformálních vztahů mezi Čechoslováky a Američany mělo smysl a že zlepšilo vzájemnou spolupráci. HV SNB v Praze nakonec s kontakty s Američany vyslovilo souhlas s tím, že schůzky „*mají sloužiti především k tomu, aby byly zlikvidovány přátelskou dohodou menší pohraniční incidenty a nedorozumění*“.⁹⁶

VI. Závěr

Ostraha česko-bavorské státní hranice byla v prvních letech po skončení války úkolem prvořadého významu. Na kvalitě jejího střežení totiž záviselo mnohé: ochrana

---

⁹¹ SOA Plzeň, FVB Plzeň, ObIV SNB Klatovy, kart. 7, skupina 32, hlášení ObIV SNB v Klatovech ZV SNB v Praze z 13. 12. 1946; tamtéž, rozkaz ZV SNB v Praze ObIV SNB v Klatovech z 6. 12. 1946. Jednalo se o četaře SNB Jindřicha Němce a Františka Jeřábka, zasahujících amerických policistů bylo 28, zajištěno bylo 35 Němců, 4 Češi. ABS-Kanice, fond A 14, kart. 52, inv. č. 416, hlášení ZV SNB v Praze HV SNB MV v Praze z 30. 12. 1946.

⁹² SOA Plzeň, FVB Plzeň, ObIV SNB Klatovy, kart. 7, skupina 32, hlášení ObIV SNB v Klatovech ZV SNB v Praze z 13. 12. 1946; tamtéž, rozkaz ZV SNB v Praze ObIV SNB v Klatovech z 6. 12. 1946.

⁹³ ABS-Kanice, fond A 14, kart. 52, inv. č. 416, hlášení ObIV SNB v Klatovech ZV SNB v Praze z 11. 11. 1946.

⁹⁴ ABS-Kanice, fond A 14, kart. 52, inv. č. 416, dopis ZV SNB v Praze ObIV SNB v Klatovech z 6. 12. 1946 s příkazem k vysvětlení celé události.

⁹⁵ ABS-Kanice, fond A 14, kart. 52, inv. č. 416, hlášení ObIV SNB v Klatovech ZV SNB v Praze z 13. 12. 1946.

⁹⁶ ABS-Kanice, fond A 14, kart. 52, inv. č. 416, rozkaz HV SNB v Praze ZV SNB v Praze z 10. 2. 1947.

nezanedbatelných majetkových hodnot, bezpečnostní poměry v pohraničí i úspěch vysídlování obyvatel německé národnosti z Československa. Složky ZPÚ, které byly tímto důležitým úkolem pověřeny, se musely vyrovnávat s novými výzvami a čelit nečekaným problémům. Ruku v ruce s tím však nacházely stále důmyslnější prostředky k ochraně státních hranic, které výše popsaná bezpečnostní rizika alespoň snižovaly.

Tehdejší prostředky ochrany státní hranice, mezi nimiž nechybělo ani použití střelných zbraní, jsou z dnešního pohledu nezdědka hodnoceny jako neadekvátní či brutální. Je však třeba vidět jejich používání v kontextu doby a okolností. V letech 1945–1948 totiž nebyla tehdejší společenská realita, mezinárodní ani vnitropolitická, v takovém stavu, aby bylo možno ponechat státní hranici bez dohledu jako tranzitní zónu pro každého. Rizika, která přinášelo poválečné období, byla natolik velká, že zvolené způsoby a metody ochrany státní hranice byly potřebné a odpovídající poměrům.

To však neznamená, že byly vždy adekvátní konkrétní situaci. Z tohoto pohledu je třeba zmínit především zbytečné ztráty na životech, byť k nim docházelo na obou stranách, mezi ilegálně přecházejícími i na straně ochránců hranic. I to však byla, bohužel, krutá daň oné složité a málo bezpečné době.

Resumé:

Ostraha české-bavorské hranice po válce byl jedním z nejdůležitějších problémů, které československé a americké civilní a bezpečnostní síly musely řešit. Téměř nehlídané hranice umožňovaly nekontrolovaný pohyb osob a majetku z jednoho státu do druhého, což znamenalo značné bezpečnostní riziko. Československé a americké bezpečnostní síly proto usilovaly, aby ve spolupráci s nově vytvořenou ostrahou německé hranice, byl vybudován takový systém, aby toto nebezpečí bylo v co největší míře eliminováno. Byl vyvinut poměrně účinný systém ostrahy hranic na československé straně, který využíval úzké spolupráce mezi pracovníky národní bezpečnosti, finančními důstojníky a vojáky. Navíc, posílení represivních opatření za nelegální přechod hranic (přísnější tresty, použití střelných zbraní) zapojovalo do systému stále více i civilní obyvatelstvo. Příliš mnoho lidských životů, a to na obou stranách - umírají jak nelegální překračovatelé hranice, tak pohraničníci - bylo v hraničním pásmu obětováno zejména v průběhu čtyř poválečných let.

Summary:

The guarding the Czech-Bavarian border after the war was one of the most important problems that had the Czechoslovak and American civilian and security forces to address. Almost unguarded border does allow the uncontrolled movement of people and property from one state to another, which meant a considerable security risk. The Czechoslovak and U.S. security forces have therefore sought, in cooperation with the newly created German border-protection units to build such a system, so this hazard was as far as possible eliminated. There was developed fairly effective zone (watch) the state border surveillance system on the Czechoslovak side, which exploited the close cooperation of national security staff, financial officers and troops. In addition, step up punitive measures for illegal crossing of borders (for more severe penalties, the use of firearms) and the protection of state borders has been largely

involved the civilian population. Too many human lives, on the both sides - illegal border crossers and border defenders were also undermined the Czech-Bavarian border during the four post-war years.

Resümee:

Die Überwachung der böhmisch-bayerischen Grenze war nach dem Kriegsende eines der wichtigsten Probleme, mit denen sich die Sicherheitsabteilungen auseinandersetzen mussten. Die fast unbewachte Staatsgrenze ermöglichte nämlich eine unkontrollierbare Verschiebung von Personen sowie von Vermögensgütern aus einem Staat in den anderen, was zahlreiche Sicherheitsrisiken mit sich brachte. Die tschechoslowakischen sowie die amerikanischen Sicherheitsabteilungen bemühten sich deshalb in der Abstimmung mit den neu geformten deutschen Abteilungen des Staatsgrenzschutzes, ein solches Sicherheitssystem aufzubauen, das diese Gefahr möglichst ausschließen würde. Auf der tschechoslowakischen Seite der Staatsgrenze entstand ein ziemlich wirksames System der Zonenbewachung, das auf einer engen Zusammenarbeit des Korps der Nationalsicherheit, der Finanzwache und des Militärs basierte. Außerdem wurden die Repressionsmaßnahmen für unerlaubte Überschreitungen der Staatsgrenze (strengere Strafen, Gebrauch von Schusswaffen) verstärkt und in den Staatsgrenzschutz wurde weitgehend die Zivilbevölkerung eingeschaltet. Auch deswegen wurden in den vier ersten Nachkriegsjahren an der böhmisch-bayerischen Grenze umsonst so viele Menschenleben vernichtet, sowohl unter den Grenzpassanten als auch unter den Grenzhütern.

Příloha: fotografie příslušníků OV SNB v Tachově s okresním velitelem, štábním kapitánem SNB Karlem Touškem, ze srpna 1946 (K. Toušek stojí jako pátý zleva)

